

Atomkereskedelem

Erőműcsaták és távlatok

Nyugat-Európa dilemmái

Negyedszázaddal ezelőtt az atomenergia békés felhasználása még a tudományos-fantasztiikus regények témái közé tartozott. A hatvanas évek elején már működtek — igaz, kísérleti jelleggel — az első atomerőművek. Jelenleg a szakértők többsége már meg van győződve arról, hogy az évezred végén termelt elektromos energia felét nagy kapacitású reaktorok fogják előállítani.

Ma még azonban az atomenergia szerepe nem jelentős, a „régí”, hattagú Közös Piac elektromosenergia-ellátásának 3, az USA fogyasztásának 3,5%-át adták csak reaktorok. Az illetékes amerikai kormányhatóságok tervei szerint azonban az arány meredeken emelkedik az elkövetkező években. A megtermelt villamos energiának 1980-ban 23, 1990-ben pedig már 53%-a származik nukleáris forrásból.

Az atomenergia kereskedelmi felhasználását illetően az első kérdés a gazdaságosságra vonatkozik. Az atomerőműveket a leggyakrabban az olajfűtésű hőerőművekkel szokták összehasonlítani. Számítások szerint az atomerőmű „gazdasági küszöbe” 8–900 MW-os kapacitás és évi 5–6000 óras üzemidő. Ha a kapacitás eléri az 1000–1200 MW-ot és az áramfejlesztőt évente több mint 6500 órát üzemeltetik, az így előállított áram akár 20%-kal is kevesebbe kerülhet a hagyományos úton termelnél. Ertér — az atomerőmű javára — a két áramtermelő egység költségszerkezete is. A fűtőanyagra eső költséghányad az olajfűtésű hőerőműnél kétszer akkora, mint az atomerőműnél. Ebből következik, hogy atomerőmű önköltsége sokkal kevésbé függ a fűtőanyag árának ingadozásától. (Ez igen lényeges szempont, ha figyelembe vesszük az olajár körüli vitákat.)

Jelenleg szerinte a világon 17 országban 152 atomerőmű működik, számuk 1978-ra előreláthatóan 330-ra emelkedik. Ugrásszerűen nő az általuk megtermelt energiámenyisége is, a jelenlegi évi 49 000 MW kapacitással szemben öt év alatt csaknem megkétszereződik. A várható fejlődés azonban élesen felvet több kérdést.

Az atomerőművek építése a technológiai fejlődés élvonalába tartozó iparág, ahol — a számítógépgyártáshoz és a repülőgépiparhoz hasonlóan erős USA—Nyugat-Európa konkurrenciáharca folyik. A két résztvevő megfelelő iparági azonban nem azonos háttérrel indulnak a versenyben.

Nagy-Britanniában és Franciaországban az atomenergia-ipar (erőműlétesítés, kutatás-fejlesztés) teljesen a kormányok által ellenőrzött és részben állami tulajdonban is van. Bár az intézmények az atomenergia békés és hadi célokra való felhasználásával egyaránt foglalkoznak, a két területen a szabványok oly mértékben eltérőek, hogy az Economist szerint akár két különálló ipárgról is beszélhetünk.

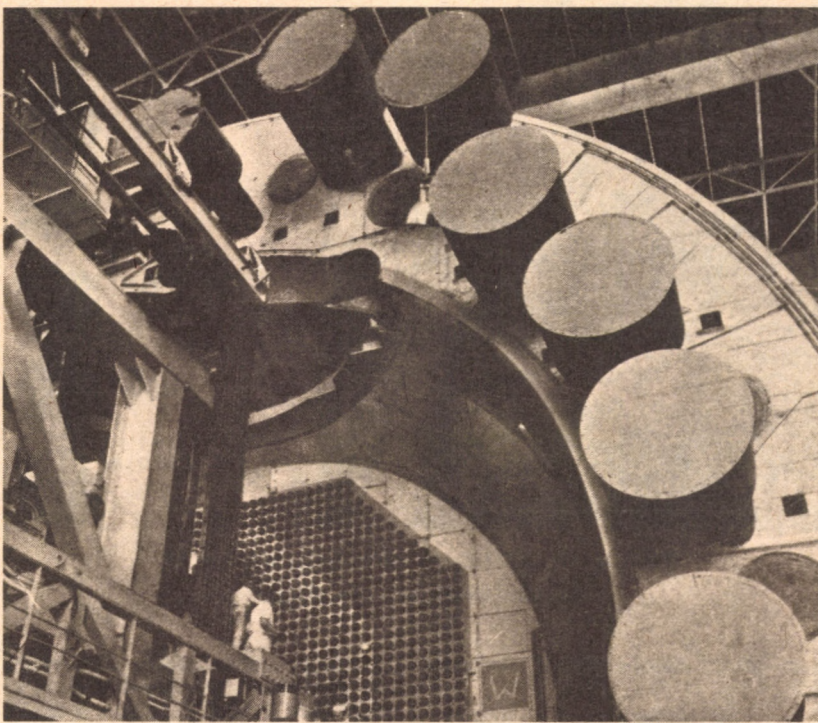
Eltérő ettől az NSZK helyzete. Ott — akárcsak az Egyesült Államokban — a polgári felhasználásra a magántőke specializálódott, az atomenergia kereskedelmi felhasználását az állami költségvetés csak később kezdte támogatni.

Többek között az atomenergia-ipar eltérő státusa is magyarázza: miért nem sikerült eddig ezen a területen EGK-szintű együttműködést létrehozni. Az Euratom-egyezmény nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket. A célok: a nemzeti atomenergia-iparok integrációja, közös kutatás és fejlesztés, egészségügyi szabványok megállapítása, szakemberek sza-

bad munkavállalása a Közösségen belül — jórészt nem valósultak meg.

Ennek talán legfőbb oka volt, hogy Franciaország vonakodott az „európai” programot nagyobb összegekkel támogatni, inkább a saját „nemzeti” terveit részesítette előnyben.

Ez a politika a fejletlenebb atomenergia-iparral rendelkező országokat (Olaszország, Belgium, Hollandia és Luxemburg) bizonytalanságban hagyta saját iparuk kilátásai felől. Sőt, ma már ezek az országok hajlanak afelé, hogy a nemzeti atomenergia-ipar kiépítéséhez vezető utat ne az európai

A FRANCIAORSZÁGI MARCOULE ATOMREAKTORA

Az USA csak felemelt áron hajlandó szállítani

együttműködésben, hanem egyszerűen amerikai berendezések megvásárlásában lássák. (Az USA atomenergia-ipara úgy véli, hogy a Nyugat-Európában létesítendő új kapacitások egyharmadára legalább sikerült a rendelést megszereznie.)

A helyzet veszélyességére — a tét gyakorlatilag az, hogy egy ilyen stratégiaileg-technikailag egyaránt fontos piacot az Egyesült Államok monopolizál — a Közös Piac is ráébredt. Távlati terve szerint 1985-ig a Közösség országainak 133 milliárd dollárt kell költeniük 59 erőmű létesítésére. Mutatkoznak már jelei a vállalatok közötti együttműködésnek is. (1971 nyarán például az angol Nuclear Power Group és az

NSZK-beli Kraftwerk Union ilyen egyezményt kötött.)

Természetesen az óceán másik oldalán arra törekednek, hogy az Egyesült Államok megőrizze az iparágban elfoglalt vezető helyzetét. Jól mutatja ezt Nixon elnök 1972—73-as költségvetése is, ahol az atomenergia-ipar biztonsági kiadásaira fordítható összeg 25%-kal emelkedik, a radioaktív hulladékanyagok problémájának megoldására pedig az előző költségvetés előirányzatának kétszerese áll rendelkezésre.

Ki fogja gyártani a tőkés világban felépítendő reaktorokat? Ez a kérdés láthatóan komoly konfliktusok hordozója a Közös Piac és Amerika között. Van azonban egy másik probléma, melyet a

Közösség legalább ilyen lényegesenek tart. Nevezetesen: honnan szerzi be Nyugat-Európa az atomerőművek működtetéséhez szükséges dúsított urániumot. Jelenleg ugyanis a tőkés Európa dúsított urán felhasználásának nagy részét az Egyesült Államokból importálja. Az USA-ban három nagy dúsító működik. Eredetileg hadi célokra épültek a második világháború alatt vagy közvetlenül utána és a 60-as évek elején állították át őket polgári termelésre. Összkapacitásuk évi 17 400 tonna (összehasonlításképpen: az angolai Capenhurst évente csak 300 tonnát termel). Ebből eddig exportra is jutott, azonban az Atomenergia-bizottság mostanában készült tanulmánya már úgy véli, hogy a jelenlegi dúsítók kapacitását figyelembe véve 1981-re magában az USA-ban is fűtőanyaghiány lesz. Új üzem kellene, ez kétségtelen, de a magas költségek miatt (1 milliárd dollárba kerülne) a Bizottság kezdetben úgy vélte, hogy 1975 előtt semmiképpen sem tudja a beruházást megkezdeni.

A pénzügyi segítség, melyet a Bizottság kapott, most már lehetővé teszi, hogy az elkövetkezendő 8 évben a dúsítók kapacitása több mint 10 000 tonnával növekedjék. Az Egyesült Államok már közölte, hogy a jövőben csak felemelt áron hajlandó szállítani a Közös Piacnak és csak akkor, ha a kívánt mennyiséget tíz évre előre megrendelik. A megfelelő válasz nyilván az lenne, hogy a Közös Piac megpróbálná saját dúsítókapacitását kifejleszteni. Eltekintve most a cseppet sem mellékes pénzkérdéstől, a Közösség tagjai a technikai megoldásban sem egységesek. Az NSZK, Anglia és Hollandia az ún. gázdiffúziós módszerrel szemben (melyet Franciaország védelmez) a gázcentrifugás megoldást részesítenék előnyben. Gyors megegyezés nem látszik valószínűnek.

GONDA GYÖRGY—
LÖRINCZE PÉTER

DIPLOMÁCIA

Különös helyzet alakult ki Pakisztán és Kína között, bár közismert, hogy — főleg az Indiával szembeni állásfoglalás miatt — a két ország kapcsolatai hosszú évek óta kedvezően alakultak. Mégis napirendre került a pakisztáni közéletben és sajtóban egy olyan kémügy, melynek kezdete a hatvanas évekre nyúlik vissza. Eszerint pakisztáni részről a kínai légtérben atomkémkedést végeztek: a Pakistan International Airlines (PIA)-nak a Dacca—Sanghaj útvonalon közlekedő gépeit elektronikus készülékekkel szerelték fel. Ezek egyrészt esetleges atomtámadások hatásait mérték fel, másrészt pedig kínai rakétabázisokat kutattak. A jelentések szerint az akciókra még Ajub Khán, akkori pakisztáni elnök adott utasítást Asghar Khán légügyi marsallnak, aki annak idején a légi társaság igazgatója volt.

Amikor ezek a hírek felmerültek Pakisztánban, elég sokan arra gondoltak, hogy Bhutto jelenlegi elnök talán így szeretné egyik elődjét és volt ellenfelét, Ajub Khánt diszkreditálni (no meg Asghar Khánt, aki jelenleg az ellenzékhez tartozik). Kínai részről különös módon mind ez ideig nem nyilvánítottak véleményt a Pakisztánban napvilágot látott és önvallomásnak beillő kémkedési ügyről. Jelentések szerint azonban közvetve kiderült, hogy a kínai hatóságok mégsem hagyták figyelmen kívül a Pakisztánból érkező híreket. A PIA Islamabad—Peking járatát új légi folyosón közlekedtetik és ez állítólag elkerüli azokat a területeket, amelyek felderítési szempontból számításba kerülhetnének. Ettől eltekintve azonban azt hangoztatják: a két állam viszonya „diplomáciai szempontból” kedvezően alakul.

Éles lövések

Tárgyalások áprilisban

A tengeri jog kérdőjelei

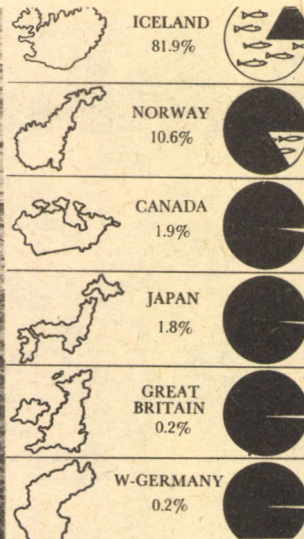
Az elmúlt hét hónap alatt nem szélesedett NATO-méretű válsággá az izlandi parti vizeknek 12 tengeri mérföldről 50-re történő kiterjesztése következtében kirobbanó „tőkehalváros”. Vajon a március végén az Odinn izlandi parti őrhajóról egy brit halászhajóra leadott két lövéssel új szakasz nyílt volna az egyfelől Izland, másfelől a Nagy-Britannia, valamint Belgium és az NSZK között tavaly szeptember elsejével kezdődött „halháborúban”?

A parti vizek

A kis észak-atlanti szigetország, amelynek 205 ezer főnyi lakossága főként a halászatból él, az ötvenes évek végén 3-ról 12, majd 1972 szeptemberében 12-ről 50 tengeri mérföldre terjesztette ki felségvizeinek határát, fenntartva magának a jogot ebben az övezetben a halászatra. (Magyarország 1972/37.) Az angol kormány hadihajók küldésével válaszolt NATO-partnerének lépésére, de az akkor kirobbanó 1958–59-es első „tőkehalháború” az észak-atlanti szövetségesek közbelépésére tárgyalásokkal zárult, amelynek eredményeként Nagy-Britannia 1961-ben elismerte a 12 mérföldes izlandi felségvízhatárt.

Mindaddig nincs minden államra kötelező nemzetközi érvényű megállapodás a parti tenger nagyságáról. A norvégek már egy évszázaddal ezelőtt foglalkoztak a tengeri határ kijelölésének kérdésével, majd 1565-ben II. Fülöp spanyol király, a XVII. században pedig a dán király úgy fogalmazta meg a parti tenger határát, hogy az „addig terjed, ameddig a szem ellát”. Egy holland tudós akkoriban ezt a következőképpen határozta meg: „A parti állam hatalma ott végződik, ameddig fegyverei hordanak.” A fegyverek hatósugarának terjedésével áttértek a parti felségvizeknek tengeri mérföldben való meghatározására, s számos állam ma is a hagyományosan kialakult 3 mérföldhöz tartja magát. Egyre több ország azonban — mint Ecuador, Brazília, Peru, Chile, legújában pedig Pakisztán és mások — 200 mérföldet vallanak magukénak.

A parti tenger nagysága nemcsak a halászati jog miatt válik mind jelentősebb problémává, hanem a tenger mélyén levő ásványi kincsek, különösen az olaj kizaknázása szempontjából is. Az elkövetkező évtizedben például az olaj csaknem egyharmadát a teng-

IZLANDI HALÁSZOK ÉS HALEXPORÁRÁNYOK*

Az amerikaiaknak nem sürgős

ger alatti lelőhelyekből hozzák fel!

A tengerjoggal foglalkozó 1930-as hágai, majd az 1958. és 1960. évi genfi konferenciákon nem sikerült egységesen, valamennyi állam számára elfogadhatóan rendezni a parti tenger határának kérdését. Az izlandi kormány természetesen ezt is számításba vette döntésénél. A parti vizek ilyen módon való kiterjesztését a szocialista államok sem helyeselték, a moszkvai Izvesztyija pedig az izlandi döntéssel kapcsolatban arról írt, hogy helytelen felosztani a biológiaiailag összefüggő tengerrészeket, mert ez nem stabilizálja a halállományt.

Keflavik marad?

Izland avval indokolta a parti vizek 50 mérföldre való kiterjesztését, hogy az angol és a nyugatnémet halászflootta „lehalássza” az izlandiak elől a szigetország körüli északra vonuló halrajjokat. Az angolok 200 ezer, a nyugatnémetek 120 ezer tonna halat fogtak évente ebben a térségben, nagyrészt az 50 mérföldes övezeten belül. 1971-ben az „50 mérföldes követeléssel” nyerte meg a parlamenti választásokat a haladópartibaloldali koalíció, amelyben a kommunisták is miniszteri tárcákat kaptak. Ennek a követelésnek kezdeményezője, a Szocialista Egységpárt vezető személyisége, Ludvik Josefsson a hatalmon levő koalíció halászati minisztere. Az 50 mérföldes felségvízhatárt azonban, a közhangulattól vezérelve az ellenzék is támogatja. Nem véletlenül, hiszen a halászat, amely az export több mint 80 százalékát adja, európai viszonylatban magas, évi 2480 dolláros egy főre jutó nemzeti jövedelmet biztosított eddig az izlandiak számára.

A londoni és a bonni kormány már tavaly nyáron kifogást emelt

a hágai nemzetközi bíróságnál az izlandi döntéssel szemben, követelvén halászati jogai elismerését. Az áprilistól júliusig tartott reykjavíki angol–izlandi tárgyalások ugyanis zsákutcába jutottak, mivel London ragaszkodott az 1961-ben általa is elfogadott 12 mérföldes határhoz, s legfeljebb a haliszterhez és trágyához kifogott hal mennyiség beszüntetésére mutatott hajlandóságot. Egy közös tavalyi angol–nyugatnémet javaslat szerint az izlandi vizeken tevékenykedő idegen halászoknak mennyiségi határt szabtak volna, s felvetették a halászat tilalmát a hal-

nyi amerikai katonaság látja el „védelmét.”) A kibontakozó másodikkal angol–izlandi tőkehalháborút bonyolulttá teszi és ugyanakkor fekezi több olyan tényező, amellyel mindkét félnek számolnia kell.

36 háló

Nyilvánvaló, hogy a NATO-államok igyekeznek elkerülni egy, a szövetségen belüli összecsapást, amely erősítené a NATO-ból való kilépést és a keflavíki amerikai bázis felszámolását sürgető izlandiak pozícióit. Sőt, esetleg megkérdőjeleznék az észak-atlanti szigetország jelenlegi helyzetét a NATO-n belül. Londonban is tudják, hogy a brit hadihajóknak az izlandi vizeken való hivatlan megjelenése az izlandiak oldalára fordítaná a közhangulatot és nyílt színváltásra kényszerítené a legtöbb NATO-államot. (A bonni kormány helyesebbnek tartotta a csendes visszavonulást, amíg tárgyalásokkal sikerül valamilyen kompromisszumot kötnie az izlandi kormánnyal.)

Az angolok is engedtek merev követeléseikből, s a januári tárgyalásokon már a halfogás 25 százalékos csökkentésére tettek javaslatot, hangsúlyozván, hogy az 1971-es 200 ezer tonnás szákmányuk mindössze 9 százalékát halászták az új 50 mérföldes övezeten belül — de ezt is hajlandók csökkenteni. Most a tervek szerint április 3-án nyílik meg Reykjavíkban a tárgyalások második szakasza, amelyre az NSZK új „csomagtervet” készített. Noha John McKenzie, Nagy-Britannia izlandi nagykövete a brit halászhajókra leadott éles lövések után engedélyt kért, ezt nem az incidenssel indokolta, hanem az új tárgyalások előkészítésével, és március második felében valóban vissza is tért Izland fővárosába.

Washington a háttérből figyelni az eseményeket, de ezt a visszahúzóást nem az indokolja, hogy az amerikai halászhajók elkerülnék az izlandi felségvizeket. Elsősorban Izland stratégiai helyzete, s a szigeten levő amerikai támaszpont jövője Washington mérlegelőn igyekszik hatni a szemben álló felekre — elsősorban Londonra — az izlandiak érdekében. Cserében Izland tanúsít mérsékletet a Johannesson vezette koalíciós kormány második választási ígéretének érvényre juttatásában. Ez az ígéret: a kormány mandátumának lejártá előtt, 1975-ig távozásra bírják az amerikaiakat, a keflavíki NATO-bázisról! Augustsson külügyminiszter már a parti vizek határának kiterjesztése előtti napokban olyan kijelentést tett, hogy esetleg nem kéri az amerikaiak távozását, s a januárban Washingtonban Keflavik kiürítéséről kezdődött tárgyalások sem olyan sürgősek már. Rogers amerikai külügyminiszter tavalyi reykjavíki villámlátogatásán feltehetően valamiféle hosszabb távú lépcsőzetes megoldásra tettek javaslatot. Ilyen körülmények közepette az amerikaiak számára egyáltalán nem sürgős a brit–izlandi halászati vita rendezése. Hiszen amíg a reykjavíki kormányzat a halháborúval van elfoglalva, aligha veszi elő a jégre tett keflavíki „kivonulási tervet”. Annál inkább, mert az amerikaiak kivonulásának kérdésében a koalíciós pártokon belül sem teljes az egyetértés.

Az immár éles lövésekkel tűzdelt észak-atlanti halháborút ezek a tényezők szorítják szűk keretek közé.

SEBES TIBOR

* Az izlandi külügyminisztérium grafikonja szerint a teljes izlandi kivitel 81,9 százaléka halászati termék. Alatta csökkenő arányban a konkurrens adatok.

Teljes gázzal

Rekordmennyiségű termelés

A luxustípusok klubja

Úgy tűnik, hogy a tőkés világ személygépkocsiiparban nemrég megindult változások következtében évtizedünkben még jobban kiéleződik a piaci harc Nyugat-Európa, az Egyesült Államok és Japán között. 1971-ben a világon rekordmennyiségű, 33 millió személyautót gyártottak és először történt meg, hogy Nyugat-Európa megelőzte az Egyesült Államok autóiiparát. (A nagy nyugat-európai gyárak szerelőcsarnokait 12 millió autó hagyta el, míg az amerikai termelés 10 millió darab volt.) Tovább folytatódott Japán dinamikus előretörése: a csaknem 6 millió autó 30 százalékát exportálták. Japán autóiiparának látványos fejlődése egyre inkább veszélyezteti a nyugat-európai és főleg az amerikai cégek pozícióit; hogy a versenyben le ne maradjanak, kénytelenek új piacok után nézni, új modelleket kidolgozni, esetenként átszervezni gyártó és értékesítési apparátusukat. Mindez persze azt is eredményezi, hogy áraiuk — szemben az olcsó munkaerőt foglalkoztató japán iparával — szinte hónapról hónapra emelkednek, és az eddig viszonylag olcsónak tartott kiskocsik vételára nem sokkal alacsonyabb a közép-, de még nem luxusautókénál sem.

Az angolok esélyei

A legkedvezőbb évet 1971-ben kétségkívül Nyugat-Európa autóiipara zárta. Különösen a British Leyland cég — Austin-Morris, Rover és Jaguar típusairól ismert — ért el nagy sikereket bel- és külföldön. Az angliai Ford cég 1970-hez képest 14 százalékkal több Escort és Capri típusú kocsit gyártott és adott el. A múlt év elején csődbe jutott Rolls Royce gyár örökébe lépett Rolls Royce Ltd. (1971) olyan átszervezéseket hajtott végre, amelyek befejezése után sikeresen helyt tud állni amerikai versenytársaival szemben. Erdemes megjegyezni, hogy a font leértékelése óta Nyugat-Európában az angol autógyárak vannak a legkedvezőbb helyzetben. Minden szakember egyetért, hogy a szigetország 1973. január 1-i közös piaci csatlakozásával — a vámfalak fokozatos lebontása miatt — még tovább javulnak az autóiipar exportlehetőségei. Természetesen a nagy külföldi autógyárak mindent elkövetnek, hogy szilárd pozíciókat építsenek ki a brit piacon, és nem is eredménytelenül: a Nagy-Britanniában értékesített kocsik közül minden negyedik külföldi.

Olaszországban 1972 első felében 11 százalékkal több személyautót állítottak elő, mint a tavalyi év

BMW-REKLÁMFOTÓ

„Aki nem termel évi félmillió kocsit, elpusztul”

azonos időszakában. Az autóiipar kapacitását azonban mégsem sikerült annyira növelni, hogy a hazai és külföldi keresletet kielégíthessék. A termelésben mutatkozó növekedést elsősorban új beruházások útján érték el; a termelékenységre nem emelkedett kellő mértékben. A FIAT-nak például nagy problémát jelent, hogy a fejlesztésre szánt összeget évente 10 százalékkal növeli, a termelés ugyanakkor nem emelkedik arányosan.

Franciaországban — ahol a gyártott autók 54 százaléka kerül kivitelre — tavaly 1,2 millió személyautót készítettek. A Peugeot cég 13 százalékkal emelte termelését, de nem rosszak a Renault és a Citroën eredményei sem. Idén dobták piacra a Renault új minimodelljét, az R5-öt, amely komoly vetélytársa lehet az egész Európát meghódító angol Mininek. A Renault cég terméke iránt óriási a kereslet, de a termelés még csak napi 700 darab.

A Volkswagen tavaly 2 millió autót állított elő — az NSZK 4 millió kocsival 1971-ben a világ harmadik autógyártó „hatalma” volt —, idén azonban erősen csökken a termelés. Becslések szerint ez évben először több Opel adnak el a nyugatnémet piacon, mint VW-t. A dollár leértékelése következtében mintegy 100 ezer autóval kevesebbet sikerült értékesíteni az USA-ban, és otthon is körülbelül ennyi lesz a raktáron maradt autók száma. Kétfélmillió termelés esetén 10 százalékos piacvesztés már igen komoly, sőt súlyos dolog. Az Audit és a Porschét bekebelező Volkswagen cég — hogy árait leszorítsa és piacait visszaszerezze — most a termelés racionalizálását határozta el. Rudolf Leiding, a VW új vezérigazgatója a munkások számát egyötöddel kívánja csökkenteni és 20 százalékot akar lefaragni az elkövetkező három év 2 milliárd dolláros fejlesztési költségeiből. Az új sikert valószínűleg az Audi 80-as fogja meghozni a cégnek, amely alacsony ára miatt az USA-ban is népszerűsége számíthat. Bár az amerikai típusú „cir-

kálók” nem népszerűek Nyugat-Európában, a luxusautók ismét reneszánszukat élik. Bizonyos körökben újból divatba jött az 5000 dollár körüli autók vásárlása. Persze ezt a luxust csak egy szűk réteg engedheti meg magának, a népaútó továbbra is a kiskocsi maradt. Míg tíz évvel ezelőtt az európai luxusautó-piacot kizárólagosan a Mercedes, a Volvo és a Citroën uralta, ma már új nevek is — Rover, Alfa-Romeo, BMW — felkerültek a listára. Nehéz betörni ebbe a „klubba”, mert a minőségi követelmények igen magasak. A luxustípusok közül a Mercedes a legnépszerűbb, tavaly 283 000-et állítottak

— elpusztul.” Néhány év múlva — hangzott — csupán négy nagy konszern marad majd meg kontinensünk nyugati felén: a VW-t, a Mercedest, a BMW-t egyesítő NSZK-csoport, a Peugeot és Citroën egyesüléséből létrejött francia csoport, a FIAT és Citroën, valamint ezek leányvállalatait egyesítő olasz-francia csoport, valamint a British Leyland.

A fokozódó koncentrációra utal az a terv, miszerint a nyugat-európai autógyártás egyik központját Észak-Franciaországban, Kelet-Belgiumban és az NSZK-ban hozzák létre. A Renault, a Peugeot és a Volvo közös motorgyárat épít Lille közelében, a Volvo önálló gyárat épít a belgiumi Gentben, a Ford Saarlouis-ban épített üzemét a Capriakat gyártja.

A japánok az utóbbi néhány évben fantasztikus aktivitást fejtettek ki az amerikai piacon és az új cél: Európa. Az iparági világranglistáján negyedik, illetve ötödik helyén álló Toyota és Nissan, valamint a Toyo Kogyo és a Honda exportja 1971-ben 64 (!) százalékkal nőtt. Az idén 23 százalékos kivitelnövekedést kívánnak elérni. A viszonylag olcsó és kitűnő műszaki paraméterekkel rendelkező japán kocsik meghódították az USA-t és egyre több látható belőlük Európa útjain is. Idén 250 000, 1980-ban pedig egymillió kocsit terveznek eladni Európában. Új típusaik — Datsun 240 Z, Datsun Cherry, Toyota Celica — európai próbapályájára Finnország, ugyanis az északi ország időjárásai és domborzati viszonyai a legmegfelelőbbek erre a célra Európában. Vonzerőt jelentenek a Toyo Kogyo gyár bolygódugattyús Wankel-motorral készült típusai is Európában, mert ez a motor jóformán forradalmasítja az autógyártást. (A Genfi Autószalonban bemutatott Mazda RX-3 is Japánban készült Wankel-motorral.)

A Felkelő Nap országának aktív európai piaci politikáját mi sem jellemzi jobban, mint hogy a Toyota és a Nissan összeszerelőüzemet létesített a Közös Piachoz csatlakozott Írországban. A Közös Piachoz tartozó Írországból exportált árukra ugyanis az integráció tagországai nem vetnek ki vámot.

Japánnal szemben

A nagy tőkés autógyárak komoly dilemmában vannak: fokozzák-e szerelőüzemek és komplett gyárak exportját, vagy pedig folytassák a munkaerő importját, mivel a hazai munkások egyre ritkábban vállalkoznak futószalag melletti munkára. (A Renault párizsi műhelyében például a munkások 90 százaléka külföldi.) Megfigyelők szerint a szerelőüzemek létesítése mutatkozik a leggazdaságosabbnak, hiszen az olcsó afrikai, ázsiai és latin-amerikai munkaerő jelentős profitot biztosít a nagy világcégeknek.

A jelek azt mutatják, hogy a nyugat-európai autóiipar a további koncentrációk révén képes lesz megtartani vezető helyzetét az USA-val és Japánnal szemben. A utóbbiak hazai és európai aktivitása minden bizonnyal fokozódni fog, de Európában még nem várható olyan sikeres amerikai vagy japán betörés, mint amelyet a 60-as évek hozott Japánnak az USA autóiipacán.

elő. Ezt követi a Volvo 313, a BMW 165, a FIAT 130-as 135, a Rover 48 ezres szériával. A japánok érdekes módon nem kívánnak belésozni a luxusautók küzdelmébe, ők a népszerű kiskocsikkal csinálják a bombáüzletet.

Az eladási statisztikák a sportkocsik népszerűségét is igazolják. (Az amerikaiak például szívesebben veszik az európai sportautókat, mint a hazaiakat.) Tulajdonképpen ezek is luxusautók és speciális tulajdonságaik miatt igen drágák. Általában csak kis szériában készülnek — Ferrari évi 650, Maserati évi 600 darab —, és termelésük a magas ár ellenére sem kifizetődő. Jól bizonyítja ezt, hogy a Porsche beolvadt a VW-be, a Ferrari és a Maserati részvényeinek felét a FIAT, illetve a Citroën birtokolja. A szakemberek úgy tartják, hogy a kis mennyiségben termelő cégeknek csak úgy van jövőjük, ha teljesen vagy részlegesen beolvadnak egy nagy gyárba.

A nyugat-európai autóiipar jövőjét általában optimistán ítélik meg, bár Agnelli, a FIAT elnöke szerint évtizedünkben az európai kereslet növekedése mindössze évi 3 százalékos lesz, szemben a 60-as évek 7 százalékos növekedésével. Agnelli nézeteit látszik cáfolni az a kimutatás, amely arról számol be, hogy a Közös Piac és az EFTA országaiiban gyorsul az autók kicserélésének üteme. A személygépkocsik száma 1980-ra várhatóan 95 millióra nő Nyugat-Európában. (1970-ben 60 millió volt.)

Koncentráció

Figyelemreméltó a Citroën elnökének a közelmúltban tett nyilatkozata, amely jól érzékelteti az autóiiparban várható öldöklő küzdelmet. Véleménye szerint a tőkés Európa autógyárainak szorosabb együttműködése elengedhetetlen, ha helyt akarnak állni a japán és az amerikai kihívással szemben. „Minden olyan autógyár, amely nem termel évi félmillió kocsit

GONDA GYÖRGY—
LŐRINCZE PÉTER

Giancarlo Ghironzi, a világ legkisebb államának külügyminisztere a pekingi Országos Népi Gyűlés nagytermének főhelyén ült. Ugyanott, ahol előtte Nixon és Tanaka, utána Scheel — és figyelmesen hallgatta kínai kollégájának, Csi Peng-fejnek szavait: „A San Marinó-i nép századokon át törhetetlenül harcolt, hogy megvédje országának függetlenségét és szuverenitását. Újra és újra vereséget mértek a külföldi agresszorokra, és országuk sziklaszilárdan áll a világ nemzetei között. San Marino története élő bizonyítéka annak, hogy bármilyen kicsi is legyen egy ország, bizonyosan győzelmet arathat, amíg kitartani mer a harcban.”

A San Marinó-i küldöttség tiszteletére rendezett nagyszabású ceremónia természetesen jelképes értelmű: arra szolgált, hogy demonstrálja a kínai vezetés ezerszer ismételt kijelentését, amely szerint „minden országnak, legyen kicsi vagy nagy, egyenlőnek kell lennie”. Ezt ugyan könnyű elérni a bankett-termekben, de a világpolitikában, ahol a jogok egyenlőségével nem jár együtt a felelősség és a súly azonossága, már valamivel nehezebb. Persze San Marino külügyminisztere is hamarosan megtudhatta, mi a házigazdák fő mondanivalója: „Egyre több és több kis és közepes méretű ország fog össze különböző formában, hogy szembeszálljon a szuperhatalmak agressziójával, felforgatásával, ellenőrzésével, beavatkozásával vagy zsarolásával. Ez a jelenlegi időszak ellenállhatatlan történelmi irányzata.”

Lázás aktivitás

Ebben az esztendőben a híres pekingi bankett-teremben több mint harminc állam- és kormányfő, külügyminiszter és más állami vezető hallhatott — néhány rendkívüli kivételtől eltekintve — ilyen, élesebben vagy tompábban, de hasonló céllal fogalmazott szónoklatot a vendéglátók részéről. A látogatók többsége a harmadik világból érkezett, s a népi gyűlés épületének konyhája átlag minden héten kétszer több száz vendég részére készítette a tíz-egynéhány fogásos protokollvacsorákat.

A pekingi sajtó által büszkén — és először — közzétett összesítés szerint egy év alatt húsz országgal vette vagy újította fel Kína a diplomáciai kapcsolatát; idén szeptemberig 90 országból és területről több mint félezer különböző szintű, rangú és célú küldöttség érkezett Kínába, kínai delegációk pedig több mint félszáz országban jártak. Csupán az Egyesült Államokból mintegy 500 látogató érkezett kilenc hónap alatt, alig egy évvel azután, hogy az amerikai pingpongozók látogatása „megnyitotta a kaput a két ország közötti baráti érintkezés számára”. A japán hivatalos látogatók száma pedig 3700 volt (a diplomáciai kapcsolatok felvétele előtt!).

A vezető kínai lapok, a Zsenmin Zsípao, a Csiefangcsün Pao és a Hungcsi pártdokumentum jellegű közös október 1-i vezércikkében minden eddiginél világosabban kifejtette a pekingi külpolitika fő irányát, vagy ahogy a kínai politikai nyelv mondja, „Mao elnök forradalmi diplomáciai vonalát”.

A kínai vezetés, amely néhány éve maga hívta vissza nagyköveteit csaknem minden posztról, most központi céljának minősítette, hogy felszámolja az ország elszigeteltségét és megakadályozza „a bekerítésés irányuló ellenforradalmi fondorlatokat”.

A három lap közös cikke első helyen az e téren elért eredményeket köszönti, közéjük sorolva Nixon és Tanaka pekingi látogatását, s ami különösen fontos, meg is magyarázza a külpolitikai fordulatot, hivatalosan is szentesítve a diplomáciai hajlékonyságot.

„Még ha egy ország korábban ellenséges politikát is folytatott Kínával szemben, tárgyalni fogunk vele a kapcsolatok megjavítása érdekében, ha jelzi készségét e politika megváltoztatására. Rugalmas magatartást tanúsítunk, ami megengedhető és szükséges elveink érvényesítésében.” — (Pekingben)

CSOU EN-LAJ ÉS RICHARD NIXON

Minden héten kétszer tíz-egynéhány fogásos protokollvacsorák

hosszú évek óta nem irtak le ilyesmit.)

Ezek után az sem csoda, hogy a maoista, az „igazi marxista—leninista” pártok és csoportoskák státusa a rugalmas pekingi politika következtében rohamosan hanyatlal.

Ha Kína nemzetközi státusának, helyzetének javításához az első út a kapcsolatépítés mindenkiel, akivel csak lehet, függetlenül politikájának más vonatkozásaitól — a másik a minél szélesebb (szorosabb vagy lazább) szövetség, érdekközösség kiépítése más országokkal, országcsoportokkal. (Ismét csak az államközi diplomácia eszközeivel.)

A szövetség tartalmát a kínai külpolitikai doktrína a „szuperhatalmak” elleni harcban jelöli meg, de ezen belül az október 1-i közös írás először mondja ki nyíltan, amit a pekingi külpolitikai akciók iránya már korábban jelzett, nevezetesen azt, hogy fő ellen-ségnek a Szovjetuniót deklarálják.

Hármas vezércikk

Ha van folyamatosság a „kulturális forradalom” időszakának a nemzetközi normákkal szakított pekingi diplomáciaja és a jelenlegi szakasz messzemenően udvarias, kulturált, mosolyra és látványosan hangsúlyozott szerénységre alapozó külpolitikai gyakorlata között, akkor az ezen a síkon érvényesül leginkább. A „két szuperhatalomról” szóló, lényegénél fogva szovjetellenes elmélet már a „kulturális forradalom” utáni évek kínai politikai doktrínái közül való, a jegyében fogant külpolitika azonban régebbi. Az, hogy most a kínai vezetés maga is deklarálja: szuperhatalmi teóriájának ez a lényege (és nem ideológiai vitapontként, hanem nemzetközi politiká-

Kína

„Közbeeső övezetek”

Egy vagy két szuperhatalom

Folytonosság: a szovjetellenesség

ka elleni kirohanásoknak szentelt bekezdésben nem találunk semmi-tele „társvádlatot”.

Európai gondolatok

A közös vezércikk meghatározza a külpolitikai stratégiát is. Ez persze ismét csak nem a pekingi diplomácia programjaként jelentkezik a kínai írásban. Híven ahhoz a hagyományhoz, hogy a célokról megvalósult tényként beszélnek, a cikk szerzői azt fejtetik, hogy „az első, valamint a második közbeeső övezetből egyre több és több ország fog össze különböző formákban és mértékben, hogy harcba bocsátkozzék egy vagy két szuperhatalommal”.

Az első közbeeső övezet a pekingi nézetek szerint a „harmadik világot” jelenti (ahová a kínai vezetés némi belső ellentmondással saját országát is sorolja). A második a vezető tőkésországokra utal — természetesen az Egyesült Államok kivételével.

A kínai politikai térképen különösen a „második közbeeső övezet” fogalma gyarapodott gyorsan az utóbbi hónapokban. Idén ősszel a kínai sajtó hasábjain hirtelen elhunyt a korábban „újjaszulett japán militarizmus” és a „nyugat-német revansizmus”, a propaganda ösztözüének két állandó célpontja.

Mint a kínai politikusok nyilatkozataiból most kitérünk, csak „nagyon kevés japán militarista” és, hasonlóképpen, „igen kevés fasiszta” van, s a kínai nép Mao elnök tanításait követve szigorúan különbséget tesz köztük és a japán, illetve német nép között. (S persze, intenzív kormányközi kapcsolatokat épít ki Tokióval és Bonn-nal.)

Csiao Kuan-hua, a kínai ENSZ-küldöttség vezetője, a közös vezércikk elveit a pillanatnyi nemzetközi helyzetre alkalmazva, beszédeknek csaknem felét a szovjet lesterelési javaslatok elutasítására, az európai biztonsági értekezlet koncepciójának lejárására fordította. Minden, ami elméletben felhasználható az „egy vagy két szuperhatalom” befolyásának csökkentésére — legyen az a Közös Piac bővítése, a szovjet—egyiptomi-viszony problémája —, üdvözlendő és ösztönzendő.

Kína e célok érdekében „különböző formákban és mértékben” — néhány ritka kivételtől eltekintve — kész a világ minden országával összefogni és a kapcsolatiépítés minden eszközét felhasználni, a sportolók utazásától a „ma még korlátozott mértékű” segélyprogramig, az ENSZ szöszékétől a Népi Gyűlés bankett-termeig.

BARACS DÉNES

Rövid fellelegzés

A fővárosok reakciója

Kemény amerikai álláspont

A legutóbbi dollárválság aránylag gyorsan megoldódott és az eredmény csaknem minden részt vevő ország meglegedését kiválította. Tokió örült, hogy a jen elkerülhetetlen felértékelését nem egyedül kellett végrehajtania. Az NSZK fellelegzett, hogy a márka egyoldalú drágulását sikerült elkerülnie. Párizs meglegedéssel nyugtázta, hogy a frank-márka viszony változatlan maradt. Anglia és Olaszország valutáinak pedig ismét sikerült 4-5% előnyt szerezniük a Közös Piac egyéb tagállamaival szemben, a lebegő font és líra ugyanis nem értékelődött fel 10%-kal a dollárhoz viszonyítva és ez tényleges leértékelődést jelent a nyugatnémet és francia valutához képest. Barber brit pénzügyminiszter külön kiemelheti, hogy sikerült elkerülni a font árfolyamának rögzítését. (Denis Healey, az árnyékkormány pénzügyminisztere: „Gratulálok a miniszter úrnak ahhoz, hogy Nagy-Britannia gazdasági növekedésének érdekét fontosabbnak tartotta a miniszterelnöknek az európai pénzügyi unióval kapcsolatban vállalt kötelezettségénél.”)

Tokió és Bonn

Végül: van mit felírnia a mérleg bevételi oldalára az Egyesült Államoknak is. A dollárleértékelés és az egyidőben bejelentett intézkedések egyrészt lépést jelentenek a szabadabb, korlátozásoktól mentesebb nemzetközi kereskedelem felé, de ugyanakkor gesztusnak is értelmezhetők a kongresszus és szenátus protekcionista beállítottságú tagjai és az amerikai ipar védelmét követelő szakszervezeti vezetők felé is. Az arány 10%-os emelése egyszerre engedmény és fenyegetés a szövetségeseknek.

Az Egyesült Államok legfontosabb ellátói a valutaárfolyamok módosítását a következőképpen értékelik:

Japán: az 1971-es felértékelést a japán kiviteli áraiba már előre beszámította, a legtöbb esetben nem nyúlt áremeléshez, inkább a haszonkulcs csökkentését határozta el. Ez alkalommal nem biztos, hogy ilyen megoldásra lehetőség van. A jen 15-20%-os felértékelődése (10% az aranyáremelés, 5-10% a lebegtetés) a textilipart komolyan érinti. (Az ok Tajvan, Dél-Korea és Hongkong termékeinek világpiaci versenye.) Szenveteni fog a hajóépítő-ipar is, amely hosszú lejáratú szerződéseit dollárban kötötte és a szinesfémipar meg a gépgyártás is. Önmagában azonban a leértékelés nem oldja meg a hatalmas japán kereskedelmi többlet problémáját. Ha az amerikai piacról kiszorulnak, egyes exportra termelő iparágak a nyugat-európai piacot fogják

HÁRMAN A FŐSZEREPLŐK KÖZÜL: FRANK, FONT, MÁRKA

A legnagyobb vesztes a Volkswagen művek lesz

megrohamozni. (Nakaszone kereskedelmi és iparügyi miniszter szerint a múlt évben vállalt „önkéntes” exportkorlátozásokat felülvizsgálják.) Ez viszont csak azt jelentené, hogy a vita nem Washington és Tokió, hanem Tokió és Brüsszel között folyne tovább.

NSZK: várhatóan a legnagyobb vesztes a Volkswagen művek lesz, mely termelésének egyharmadát dobja piacra az USA-ban. 1971-ben a külföldi szállítókra még az amerikai autópiacon 21%-a jutott, egy év alatt azonban részesedésük 6%-kal esett. A csökkenés csaknem teljesen a VW eladásainál jelentkezett, tekintve, hogy a népszerű „cserebogár” már a felértékelés előtt sem volt olcsóbb Ford és GM vetélytársainál. Az újabb drágulást minden bizonnyal további vásárlóktól fosztja meg. Aggódiák a szerszámgyépipar is, hiszen termelésének 70%-a megy Amerikába. A nagytöke döntő többsége azonban elégedett a rendezéssel, hiszen az NSZK nem kényszerült lényegesen változtatni az EGK-valuták egymáshoz viszonyított arányán. Remélhetően most már hamarosan feloldják a tőkeimport korlátait is. A részvények árfolyamának emelkedését ugyanis nagyrészt a külföldi befektetők vásárlásai okozták. Végeredményben világpiacra számítva a DM csak 2%-kal drágult meg, ez pedig elviselhető — vélik Bonnban.

London — Párizs — Róma

Anglia: a City véleménye szerint az USA-ba irányuló brit export jobban függ az amerikai gazdaság növekedésétől, mint a valuta-

paritások módosulásától. A kiviteli egytizede whisky, az áremelés aligha csökkenti lényegesen a keresletet. 70 millió fontot képvisel a Lockheed-Tristarba készült Rolls-Royce repülőgépmotor. Ha ez árokok miatt kiesne a piacról, a kormány biztosan ismét „versenyképessé szubvencionálná”. A vas- és acéleladások azonban „kevésbé kifizetődők” lesznek, szögezte le a British Steel Corporation szövegíróje. A mesterséges szállék termelői pedig importkvóták bevezetésétől félnek. Figyelembe véve azonban a font viszonylagos értékcsökkenését a közös piaci fő valutákkal szemben, az általános

vetségeseivel e lépést. „Nem állíthatnak exportunk elé áthághatatlan akadályokat, miközben egyidejűleg elvárják deficitünk megszüntetését” — szögezte le a miniszter, miután bejelentette, hogy Nixon átfogó kereskedelmi törvényt terjeszt hamarosan a kongresszus elé.

Az új javaslat felhatalmazná az elnököt, hogy csökkentse az importot sújtó vámokat és nem vámajellegű akadályokat, de lehetőséget adna vámmelésre is, ha ez az amerikai export számára kedvezőbb lehetőségeket biztosító egyezményhez vezet. Ha pedig a behozatal valamelyik hazai iparágat komolyan veszélyeztetné, az elnök „biztonsági intézkedésekhez” nyúlhat.

A tervezetet súlyos figyelmeztetésként értékelte Brüsszel. Napirenden vannak ugyanis a világkereskedelmi tárgyalások, s a három érdekelt fél, a Közös Piac, Japán és USA között az előkészítő megbeszélések már megkezdődtek (Heath washingtoni látogatása). A kemény amerikai álláspont joggal töltheti el aggodalommal Nyugat-Európát. Ha ugyanis az Egyesült Államok továbbra is ragaszkodik a valutareform és a világkereskedelem liberalizálásának párhuzamos tárgyalásához, belátható időn belül nincs remény a dollár átválthatóságának visszaállítására, az Európában „csavargó” 80 milliárd dollár megfőzésére, tehát a mostanihoz hasonló krízisek megakadályozására.

Van persze egy másik megoldás is; a Közös Piac teljesítheti az amerikai követeléseket. A tét azonban szinte a Közös Piac gazdasági „léte”. Ha a Kilencek lemondanak mezőgazdasági politikájukról és likvidálják a mediterrán országokkal kötött preferenciális egyezményeket, akkor Washington a nyugat-európai integráció lényeges vonásait semlegesítheti.

Csak elvégzettetett

A valutaválság kimenetele azt mutatta, hogy a dollár „éppolyan valuta, mint a többi”; árfolyama éppúgy változtatható. Arra is bizonyíték a krízis Washingtonban elhatározott megoldása, hogy a nemzetközi fizetési forgalom zavarainak megszüntetéséért mind a deficitet, mind pedig a többlettel rendelkező országnak cselekednie kell. A válság megoldása azonban semmivel sem hozta közelebb a tőkés monetáris rendszer reformját. Ahogy az idő múlik, úgy válik egyre valószínűbbé, hogy az úgynevezett Húszak Bizottsága (melynek a tőkés monetáris rendszer alapelveit kellene a Valutaalap ez év szeptemberi kongresszusára elé terjesztenie) nem tudja feladatát teljesíteni. De fontos tanulságokat szolgáltatott a jelenlegi válság a Közös Piac valutapolitikáját illetően is. A tagállamok ugyanis — akárcsak a megelőző alkalommal — most sem tudtak megegyezni egy közös, „európai megoldásban”. Így annak a nyilatkozatnak az értéke, hogy „legközelebb” a közös piaci valuták közös lebegtetésével válaszolnak a dollárválságra, legalábbis kétes. Egyszóval; a februári események mottója ez lehetne: „Elvégzettetett, de semmi sem tisztázott”.

GONDA GYÖRGY —
LÖRINCZE PÉTER

Fizessenek a konkurensok

Az új dollárrendezés nem tekinthető „európai győzelemnek”. Most ugyan — 1971 decemberével ellentétben — az USA nem tudta kikényszeríteni a főbb tőkés valuták egyoldalú felértékelését, hanem kénytelen volt az aranyár megváltoztatásának eszközéhez nyúlni.

Schultz pénzügyminiszter beszéde azonban nem hagyott kétséget afelől, hogy Washington súlyosan megfizeteti majd konkurens szö-

Új leosztás?

Kissinger-körút

Peking politikai szerepe

A „repülő professzor”, dr. Henry Kissinger csaknem két hét alatt négy ázsiai fővárost keresett fel, miközben rövid időre megpihent Hongkongban. Egyesek tudni vélték, hogy a párizsi Vietnam-megállapodások parafálása után Kissinger számára az ázsiai közjáték véget ért, a Fehér Házban már várják az európai, a közel-keleti és a latin-amerikai dossziék.

A bevallott célok

A számítás nem vált be. Kissinger nem végzett Ázsiával, sőt most kezdett hozzá igazán, csak hogy merőben más feladatkörrel és más módszerekkel, mint aminőkkel Párizsban a tárgyalásokon képviselte az Egyesült Államok politikáját. A Nixon-kormányzat a maga számára lezárta a vietnami háborút, hogy délkelet-ázsiai befolyását az új körülményekhez igazítsa.

Kissinger mostani ázsiai körutazásának hivatalosan és bevallottan hármas célja volt: 1. előmozdítsa a még rendezetlen indokínai problémák lezárását (Laosz és Kambodzsa), ezért volt első állomása Vientiane, a laoszi királyi kormány székhelye; 2. új alapokra helyezze az Egyesült Államok és a Vietnami Demokratikus Köztársaság gazdasági és politikai kapcsolatát a háború utáni helyzetnek megfelelően, vázolja az esetleges amerikai közreműködést a VDK újjáépítésében; 3. miután az amerikai-kínai együttműködés kiteljesedésének legfőbb akadályja, a vietnami háború lezárult, egy évvel Nixon pekingi látogatása után megnyissa ennek a kooperációnak „új szakaszát”.

Látszólag tehát ahány meglátogatott főváros, annyi részfeladat. De: tényleg csupán diplomáciai részletek tisztázásáról van szó? Vitatathatlan, hogy a részletek nem jelentéktelenek. Mégis, az összefüggő egészre kell gyanítani magunkat. Azt az ázsiai stratégiát, amelyet az Egyesült Államok követni kíván az elkövetkezendő hosszabb történelmi szakaszban.

Minden arra mutat, hogy Washington belátható időre számol a szovjet-kínai ellentétek fennmaradásával, esetleg nagyobb fokú hevességével is. Ázsiai pozícióit úgy igyekszik kiépíteni, hogy a Moszkva-Peking ellentétekre alapozza számításait, kiaknázza őket, amennyire csak lehet. Ehhez már eddig is megkapta a megfelelő kínai bátorítást. Az a tény, hogy Mao Cetung fogadta Kissingert, és a Zsenmin Zsipaó megjelenése aznap órákat késétt, mert első oldalon közölte a fényképet, önmagában is sokat mond, de végeredményben csak külsőség. (Igaz, olyan külsőség, amelynek a világpolitikában

fog Norodom Szihanukkal, akit a kínaiak eléggé meggyűrtak ahhoz, tegyen az Egyesült Államokhoz közeledő javaslatokat. (A nemzetbiztonsági főtanácsadó végül mégsem találkozott a kambodzsai nemzeti egységkormány vezetőjével, mert Phnom Penhből kiszivárgott hírek szerint Lon Nol diktátornak biztosítékot adtak: nem teszik meg ezt a „közvetve elismerő” lépést. Kína tehát, noha — meglehet, objektív törekvései mások —, segédkezet nyújt ehhez a befolyást megőrző amerikai politikához.

Helytelen lenne azonban Kissinger ázsiai körútját egyoldalúan

rózi Haiphongban nyilvános vendéglőben érkeztek vietnamiakkal együtt, turistaként emléktárgyakat vásároltak a városban.)

A szovjet partner

Az Egyesült Államok természetesen azt is tudja: „kínai kártyája” ellenére Moszkva ma az igazi világpolitikai tárgyalópartnerre. A kínai atomerő alig jelentékenyebb a szerény franciánál. Viszont a Szovjetunióval tárgyalnak Genfben a SALT-ról, Helsinkiben az európai biztonságról és Bécsben az európai kölcsönös csapatcsökkentésekről. Mindemellett az Egyesült Államok nem fogja kínai kártyáját veszni hagyni. Ezt támasztják alá japán hírforrások Pekingből Kissinger tárgyalásai közben kiszivárgott jelentései: egy lépéssel közelebb jutnak a diplomáciai kapcsolatokhoz, Washington és Peking kölcsönösen kereskedelmi képviselőket nyit, megszervezi az újságírócserét, és Tajvanon tovább viszik a „kiengesztelődést”. Megkezdik az amerikai csapatok fokozatos kivonását a szigetről, ami egyébként a Nixon tavalyi látogatásakor kiadott sanghaji közlemény logikus folytatása. Már akkor kimondták, hogy a vietnami háború lezárása után „fokozatosan csökkentik a tajvani amerikai katonai jelenlétet, olyan mértékben, ahogyan a feszültség enyhül”.

Ázsiában a jelenlegi szakaszban semmi sem véletlen, így az sem, hogy a Kissinger pekingi látogatásáról kiszivárgó részletesebb hírek főként japán forrásokból származtak. A Szovjetunió, az Egyesült Államok és Kína kívül ugyanis Japán az a nagyhatalom, amely döntően beleszólhat és bele is szól Délkelet-Ázsia jövőjének alakulásába. Tokió eredetileg szeretett volna részt venni a hétfőn Párizsban megnyíló nemzetközi, külügyminiszeri szintű Vietnam-értekezleten, de ezt nem tették számára lehetővé. Emiatt eleinte bosszankodtak Tanaka kormányának körében, az az üzleti körök csillapítottak. („A diplomáciai lo-csogáson túl az üzletek jelentenek valami igazán komolyat.”) Tokió hosszú távú hiteket nyújthat Kínának (többet mint az Egyesült Államok), tárgyalásban van a Szovjetunióval is, Washington emiatt jobban nyugtalanodik, mint más ázsiai problémák ügyében. Japán — mondják — a feje fölé feszíti az amerikai „nukleáris ernyőt”, miközben bezsebeli az igazi hasznot.

A Kissinger-körutazás egyik be nem vallott célja, így, hogy a „Földelő Nap birodalmával” szemben, az Egyesült Államok ne legyen a „lenyugvó nap birodalma” Ázsiában. Az amerikai elnök megbízottjának egy napos tokiói villám-látogatásán nem volt módja erről részletesen tárgyalni. Annyi mégis ténynek látszik, hogy Kissinger körútja bizonyos washingtoni újramegformálást fejez ki. Az 1954-es genfi egyezmény óta valamennyi amerikai kormány megszállottja volt a „dominóelméletnek”. Annak: ha Dél-Vietnam kiesne az Egyesült Államok befolyási köréből, mint az egymásra rakott dominókockák, összeomlanék az egész délkelet-ázsiai amerikai hegemonia-rendszer. Most, Olivier Toddnek, a párizsi Nouvel Observateur délkelet-ázsiai szakértőjének hasonlata szerint Nixon és Kissinger fölfogásában a dominóelméletet fölváltja a „reálpolitika bridzspartija”, ahol a lapokat négy résztvevő között osztják ki.

PEKINGI RÁDIÓKÉP: CSOU EN-LAJ ÉS VENDÉGE

Ne legyen a „lenyugvó nap” birodalma

mindig megvan a jelentősége.) A lényegét illetően mégis többet árulnak el a nem mindig első oldalon közölt nyilatkozatok. (Csou En-laj japán parlamenti képviselő előtt: „Peking és Washington egyetért, hogy Ázsiában és a csendes-óceáni térségben egyik sem törekszik hegemoniára... de egyes országok nem hagynak fel uralmi törekvéseikkel.” Kínai diplomaták halk szavú kijelentései fogadásokon és vacsorákon: „A B-52-es amerikai légiereők thairföldi jelenléte és az amerikai 7. flotta a Csendes-óceánon garantálja a vietnami egyezmények végrehajtását, és kellő ellensúlyt jelentenek bizonyos hatalommal szemben.”)

Nehéz tisztázás

Mint a tények megvilágítják, ez a kínai felfogás kezére játszik az Egyesült Államoknak abban, hogy Indokína jövőjét az általa elképzelt „Pax Americana” jegyében próbálja kialakítani. Voltaképpen ez odázta el a laoszi tüzszünet kidolgozását és aláírását. Beavatott hírügynökségi jelentések szerint Laoszban már február 13-án vagy 14-én alá kellett volna írni a megállapodást. Az ünnepélyes aktus húzódozott, mert Kissinger Vientaneban ugyanolyan módszereket alkalmazott, mint Nixon Dél-Vietnamban. Ha elhallgatnak is a fegyverek — mondta —, Washington változatlanul Souvanna Phouma Amerika-barát kabinetjét tekinti Laosz „egyetlen törvényes kormányának”, neki nyújt ezután is mindennemű katonai és gazdasági támogatást. (Laoszban természetesen más a helyzet, mint Dél-Vietnamban, itt a tüzszünet nyomban koalíciós kormányt is jelenthet, de a Patet-Laot ugyanúgy el akarják szigetelni, mint a dél-vietnami szabadságharcosokat.)

Hasonló módszerrel élt Kissinger Kambodzsa esetében. Hírek jártak, hogy kínai látogatását felhasználva Kantonban találkozni

csak Kínához kapcsolni, és Pekinget tekinteni a fő állomásnak. Legáltalában olyan fontos volt Hanoi is, egyes értékelések szerint még fontosabb. A Vietnami Demokratikus Köztársaság köztudottan kezdettől fogva történelmileg mindig is átmenetnek tekintette a szovjet-kínai ellentéteket. Ho Si Minh elnök politikai végakarátában külön fejezetet szentelt ennek, reményét fejezve ki a későbbi rendezésre. Ez az irányzat érvényesült a háború idején, megerősítve azzal a szovjet törekvést, hogy a szocialista országok minden ideológiai és politikai ellentétet félretéve teremtsenek akcióegységet Vietnam támogatásának ügyében.

Kissingernek és vele együtt Nixon elnöknek számolnia kell azaz, hogy a Vietnami Demokratikus Köztársaság egységet szolgáló pozitív szándéka békeidőben sem lankad majd. A VDK-nak Kína közvetlen földrajzi szomszéda, így kapcsolataik szükségszerűek. A háborús támogatást most felváltja az újjáépítés segítése. A háborús utánpótlás sokszor függött attól, hogy Peking átengedi-e területén a szovjet és egyéb szocialista szállítmányokat. Az újjáépítési segítségnél másként lesz. A párizsi egyezmény értelmében az amerikaiak a Vietnami Demokratikus Köztársaságot övező parti vizeken felszedik az aknákat, a szovjet hajók közvetlenül befuthatnak majd Haiphongba és más kikötőkbe. Ezzel Washington is számol. Ezért törekszik mielőbb tisztázni a maga hozzájárulásának mértékét és módját; egyes források hárommilliárd dollárt megközelítő összegről beszélnek. Így Kissingernek az a megbízatása, hogy e hozzájárulás mértékét és módját tisztázza nem egy részletfeladat volt a sok közül, hanem mondhatni alapvető politikai-stratégiai kérdés. (Hanoiiban a tisztázásra megteremtettek minden feltételt. Kissinger érkezésekor, noha a fogadtatás szerény és korrek volt, eltűntek a főváros utcáiról az Amerika-ellenes feliratok, a Task Force 78 amerikai aknaszedő hajó mat-

Ellen-
támadásA munkás-
mozgalom
és a közös
fellépésDUNLOP-HIRDETÉS
Döntés Detroitban

sok viszont az USA-ban levő központ ellen persze már kevésbé tudnak hatékonyan fellépni. Adott esetben előfordulhat az is, hogy a helyi vezetés a cég könyveivel igazolja, a vállalat nem nyereséges, nincs miből bért emelni. (A világkorszernek leányvállalatai egymás közötti szállításaik hamis értéken való elszámolásával tetszés szerint tehetik a lánc bármelyik tagját nyereségesé vagy veszteségesé. Így könnyen át is lehet menekíteni a profitot egy olyan országba, ahol alacsonyabbak az adók.)

Továbbá: bár az évi 24 milliárd dolláros forgalmat lebonyolító General Motors egy-egy Detroitban hozott döntése nem kis hatást gyakorolhat Nyugat-Európa foglalkoztatottságára — a döntés meghozatalába a tőkés Európa szakszervezeteinek elvileg nincs beleszólásuk! Nem elhanyagolható az sem, hogy egy ilyen mértékben termelő cég könnyen átirányíthatja a termelést egy olyan országba, ahol a bérszínvonal alacsonyabb és a szakszervezetek befolyása sem nagy. (Februárban a Ford élt ezzel a lehetőséggel: fejlesztési terveinek egy részét már nem Angliában — ahol üzemének munkásai már több hete sztrájkolnak —, hanem a Fülöp-szigeteken kívánja megvalósítani.)

Az ilyen példák meggyőzték a szakszervezeteket arról, hogy a nemzetközi vállalatok ellen a munkásosztály is csak nemzetközi keretek között tud sikeresen fellépni. Közösen tárgyaltak már pél-

dául a holland—amerikai Philips-szel, Forddal, információkat nyújtottak egymásnak vállalataik helyzetéről. A közös fellépést a munkásság nemzetközi szervei, az ágazati titkárságok teszik hatékonyabbá. A titkárságok — megalakultak már a járműiparban, vegyiparban, fémiparban, élelmiszeriparban — összehangolják a nemzeti szakszervezetek tevékenységét, terveket dolgoznak ki a bér és munkakörülmények egységesítésére.

A múlt év tavaszán például, amikor az Air Liquide franciaországi gyáraiban a munkások beszüntették a munkát, a cég más államokban létesített vállalatainak dolgozói az ágazati titkárságon keresztül ajánlották fel, hogy támogatásként nem szállítanak ipari gázt Franciaországnak! A titkárságok foglalkoznak azzal a tervvel is, hogy a nagy multinacionális vállalatokkal a kollektív szerződést a szakszervezetek is multinacionálisan kössék meg. (Ennek jelenleg még az is akadályja, hogy a szerződések eltérő időpontban járnak le.)

A harc nehéznek ígérkezik. A 15 nyugat-európai kommunista párt londoni konferenciájának tézisei hangsúlyozzák, hogy a munkásság erőfeszítéseinek végső elvi célja nem lehet más, mint a nemzetközi cégek államosítása, mivel ez a lépés „szükséges, hogy biztosíthassuk a munkások érdekeit, megvédhessük a nemzeti szuverenitást”.

GONDA GYÖRGY—
LŐRINCZE PÉTER

A nyugat-európai kommunista pártok év elején Londonban megtartott kongresszusának záróközleménye szinte teljes terjedelmében napjaink egyik fontos kérdésével, a multinacionális vállalatok gazdasági és munkásmozgalmi vonatkozásaival foglalkozik. A háromnapos kongresszus fő célja a gomba módra szaporodó és a tőkés világot egyre jobban átfonó nemzetközi mammutkorszernek tevékenységének elemzése volt és elméleti útmutatás kidolgozása a munkásosztály számára az ellenük vívott harchoz. Hatalmas tényanyag került ismertetésre a felszólalások során. A kommunista pártok képviselői (köztük számos jól ismert közgazdász) részletes ismertetést adtak országaik vezető trösztjeinek nemzetközi összefonódásáról, terjeszkedéséről és a tőke nemzetközi koncentrációjának több kontinenst átfogó, már-már csillagászati méretéről.

Hogyan terjeszkedik egy világkorszern? Nézzünk egy példát. A népszerű Nescafé előállítója a svájci Nestlé 1969-ben még „csak” 9,4 milliárd svájci frank forgalmat bonyolított le, 91 ezer dolgozóval és 6 nagyobb leányvállalattal szerte a világon.

1970-ben először az amerikai piacon növelte súlyát azzal, hogy bekebelezte a Libby konzervcégét, majd az Unileverrel (a világ legnagyobb élelmiszeripari korszernje) kötött meg egyezése révén a mélyhűtött termékeket előállító Findust is birtokba vette. Jelentős vetélytársa maradt azonban a kontinensen a nyugatnémet Ursina társaság (egyedül Svájcban 4 leányvállalattal, üzemekkel Olaszországban és Franciaországban). A nyugatnémet cég sem maradt tétlen, a múlt évben a világhírű Interfranco kávégyárra tette rá a kezét. De 1,8 milliárd svájci frankos forgalma még így is alaposan elmaradt a svájci óriásától.

Nem csoda tehát, hogy amikor ez év januárjában a Nestlé ajánlatot tett az Ursina—Francnak a fúzióra, a nyugatnémet fél beleegyezését adta a „házassághoz”. A kapcsolat szentesítése ugyan formálisan a részvényesek közgyűlésének feladata, de a két hatalmas élelmiszertröszt összeolvadását már ma befejezett tényként kezelik. Az egyesülés, a nagyobb tőkeerő lehetőséget ad a termelési struktúra gyorsabb átalakítására, a választék szélesítésére, a piaci tevékenység javítására — hangoztatták mindkét résztől. Az Ursina—Franc és a Libby bekebelezésével a Nestlé a világ második élelmiszert előállító vállalatává vált, forgalma mintegy 30 százalékkal megnövekedett.

A tőke kivétel, a nemzetközi érdekeltségek létrehozása, a vállalatok nemzetközi egyesülése, a közös értékesítés nem új jelenség a tőkés világgazdaságban. Már a század elejétől kezdve gyakori volt egy-egy iparágban a többnemzetiségű termelőegységek kialakulása, azonban a második világháború befejezése óta ez a folyamat óriás mértékben meggyorsult és sok új sajátos vonást mutat. A nagy monopóliumok számára egy külföldi érdekeltség megszerzése igen csábító, mivel az egyes országok eltérő — általában a befektető vállalat országánál alacsonyabb — bérszínvonalára önmagában is óriási nyereséget hoz. Nem lebecsülendő az az előny sem, melyet a kutatási költségek megosztása, a gyártási szeriák megnövelése biztosít. Sok esetben — ebből a szempontból jellemző a Közös Piac helyzete — a leányvállalat létesítése az egyedüli eszköz a magas vámokkal, kontingensekkel védett piacok meghódítására. Természetesen a beruházó

magával hozza fejlett technikáját és így bizonyos fokig pozitív hatást gyakorol a befogadó ország gazdaságára, de ennek ára a nemzeti szuverenitás bizonyos mértékű csorbulása.

Az USA zászlóvivő szerepet játszott és játszik a termelés internacionalizálásában. Az elmúlt 10 év során — minden politikai támogatás ellenére — az EGK-országok vállalatai egymással csak 252 esetben társultak, míg amerikai cégekkel több, mint 1000 fúzió jött létre.

Időközben amerikai mintára a nagy európai korszernek is megkezdtek érdekeltségeik kialakítását, társulások révén világtrösztök létrehozását. Nyugat-Európában a legtöbb világkorszern és internacionalizálódó vállalat Nagy-Britanniában alakult ki (ICI, BP, Leyland, Vickers stb.), de nem kevésbé ismert a holland Unilever, a francia Péchiney, az olasz Montecatini (az Edison bekebelezése óta Montedison), a svájci Brown—Boveri stb. Ezek mind át lépik nemzeti és kontinentális határokat és működésüket kiterjesztik a tengerentúltra is.

1971 január elsejével lépett életbe a két európai mammutcég, az angol Dunlop és az olasz Pirelli nem kis feltűnést keltő egyezménye a fúzióról. (A Közös Piac kapuit döngető Anglia már hosszabb ideje arra törekszik, hogy lehetőleg még a várható csatlakozása előtt kiépített nyugat-európai vállalati kapcsolatokkal rendelkezzen. A szigetországnak ez a politikája — annak ellenére, hogy a hatok elsősorban az egymás közötti társulás hívei — eredményes volt. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy jó néhány brit vállalatnak sikerült szerepet kapni a francia atomtűzterő fejlesztési terveiben.)

Az USA gazdasági köreiben a fúzió bizonyos nyugtalanságot váltott ki, ugyanis a két cég együttes világszertei fellépése esetén az évi forgalmuk értéke meg fogja közelíteni a világ jelenleg két legnagyobb vegyipari és autógumi korszernjének, az amerikai Goodyear és Firestone bevételét. A fúzió után létrejött óriás cég befolyási szférája most már jóformán az egész világra kiterjed és a közeljövőben — évi 240 millió dolláros együttes beruházásuk hatásaként is — számítani lehet offenzívájukra a világpiacra.

A világkorszernek elterjedése a munkásmozgalom számára is új problémát jelentett. Ha például a franciaországi ESSO-lerakat munkásai magasabb bért követelnének, válaszként könnyen megkaphatják: az ügyben csak az anyavállalat dönthet. A francia munká-

A diplomáciai képviselők helyzete nagymértékben ki van téve a nemzetközi helyzet változásainak és az egyes országok belső eseményeinek.

A királyság idején például az angol és az amerikai nagykövetség vezető szerepet játszott Líbia életében. A királyság megdöntését követően azonban elszigetelődtek, befolyásuk szinte teljes mértékben visszaesett.

A latin-amerikai puccsokat követően egy-egy kormány, így pl. az amerikai vezetés, általában arra utasítja az adott országban levő nagykövetséget, hogy egy ideig kerüljön el minden hivatalos kapcsolatot a hatalomra jutott kormánnyal, ami esetleg azt a benyomást keltené, hogy Washington már diplomáciai elismerésben részesítette az új vezetést.

Az utóbbi idők egyik legszembetűnőbb diplomáciai helyzetváltozására Kambodzsában került sor. Ezzel az országgal az Egyesült Államok

éveken keresztül nem volt diplomáciai viszonyban. Ennek oka az volt, hogy kambodzsai részről sérelmezték az országuk belügyeibe történt amerikai beavatkozásokat, ami végül is a diplomáciai viszony megszakadásához vezetett. Nemrégiben azonban Washington vállalta, hogy felhagy ezzel a nyílt beavatkozással és így a diplomáciai viszony helyreállt. Az amerikai nagykövetség élére ügyvivő került, aki azonban politikailag és személyileg is meglehetősen elszigetelt helyzetben volt.

Amikor egy évvel ezelőtt Norodom Szihanuk kormányfőt külföldi tartózkodása idején elmozdították funkciójából és létrehozták a Lon Nol vezette rendszert, az amerikai nagykövetség helyzete egycsapásra megváltozott. Mivel az új rendszer közismerten az Egyesült Államok támogatásával került hatalomra, illetve tartja fenn magát, nyilvánvaló, hogy az ottani amerikai megbízott feladata megváltozott és kulcsszerepet tölt be az ország életében.

DIPLOMÁCIA

Levingston levitézlett

Táviratváltás estétől hajnalig

16 év alatt 11 személycsere

Februárban és márciusban Cordobában, Argentína legnagyobb ipari központjában hat elkeseredett sztrájk robbant ki. A hat sztrájk hárommillió dolláros anyagi kárt okozott. Az összetűzések március közepéig — a hivatalos jelentések szerint — két munkás életét követelték.

Március 16-án Cordoba valóságos utcai harcok színhelye lett. Háromezer állig felfegyverzett rendőr hatolt be a város középpontjába. A légi erők repülőgépei és helikopterei támogatták az akciót. A közelben a III. argentin hadsereg egységei vonultak fel, beavatkozásra készen.

A 900 ezer lakosú iparvárosban becslések szerint mintegy 40 ezer vasas, 20 ezer közalkalmazott, 35 ezer diák és tanár alkotta az elmentábot. A baloldali erők elfoglaltak gyárakat, transförmátori központokat, állami hivatalokat. Még újságírók is csatlakoztak a munkássághoz: a Cordoba című esti lap szerkesztőségét baloldali újságírók szállták meg, kétoldalas illegális lapot adtak ki a sztrájkolóknak, a harc folytatására buzdítva.

Az előnyomuló rendőrök védtelen munkástömegekkel találkoztak. Tűzet nyitottak a tüntetőkre. A hivatalos közlések azt tudatták, hogy egy munkás meghalt. A rendőrök harminc személyt letartóztattak.

A Rózsaszín Házban

A cordobai események megrázkódtatták az argentin főváros, Buenos Aires politikai életét is: a Rózsaszín Házban, Roberto Marcelo Levingston köztársasági elnök rezidenciáján egymást érték a viharos viták. Egyébként is visszavisszatérő vitatéma volt az, ami a cordobai véres eseményeket kiváltotta: a kormány bérpolitikája. A rohamos argentin infláció, a peso elértéktelenedése miatt a munkásság helyenként 300 (igen, háromszáz!) százalékos béremelést követelt, amivel szemben a kormány csak maximális 19 százalékos bérpótlékot engedélyezett volna. Cordoba munkásméretét a követelésre adott ki nem elégit válaszon kívül az is fellázította, Buenos Aires-ből új kormányzó érkezett a városba, „a diktatúra küldötte”, José Camiña Uriburu.

Uriburu egyhamar megfutamodott, lemondott a megbízatásáról — nyilvánvalóan ez kínálkozott a könnyebb és olcsóbb megoldásnak a lázadó cordobai munkásság leszerezésére. A béremelés arányának megnöveléséről már kevesebb szó ejtett a Buenos Aires-i kormány, legfeljebb annyit helyezett

kilátásba, hogy a 19 százalékos plafont azért rugalmasan fogják kezelni.

Uriburu távozása azonban előrevetítette az államfő, Levingston befolyásának rohamos csökkenését, bukásának lehetőségét is. Uriburut ugyanis éppen a Casa Rosada ura küldte Cordobába. Ugyancsak Levingston elnök követelte a hadsereg erőteljesebb beavatkozását a sztrájkolók ellen. Kiszivárgott hírek szerint heves jelenetekre került sor az államfő és a mellette működő háromtagú katonai junta legbefolyásosabb tábornoka, Alejandro Agustin Lanusse között. Lanusse volt a szárazföldi haderők főparancsnoka. Levingston őt tette felelősé a cordobai munkássázzadás elhúzódsáért.

Levingston elnök már éppen kilenc hónapja volt Argentína élén, amikor a jelek szerint elhatározta, hogy újjászülető és széles körű elnöki hatalmát a tábornoki junta rovására érvényesíti. Előbb Ezequiel Martinez tábornokot, a légi erők főparancsnokának helyettesét váltotta le, akiről tudta, hogy bizalmas barátja fűzi Lanusse tábornokhoz, a szárazföldi haderők főparancsnokához. Aztán „elküldte a selyemzsinórt” Lanusse tábornoknak is.

Az események azonban nem úgy alakultak, ahogyan „az ismeretlen és dicsekvő tábornok” a Rózsaszín Házban elképzelte... (A Latin America News Letter ironikus jelzői Levingstonról valószínűleg találók. Alig ismerték Argentínában, amikor a múlt év nyarán hatalomra segítette őt az Onganía tábornokot megdöntő junta, no meg az Egyesült Államok akarata. Levingston Washingtonból került haza. Az amerikai fővárosban katonai attasé is volt, meg az Amerikai-közi védelmi erők vezérkarának tagja. Az Egyesült Államok hírszerző iskoláin tanult...)

Március 22-én hét óráig tartott a táviratváltások egész sorozata. A köztársasági elnöki hivatal este fél 9 tájban bejelent, hogy leváltották tisztéből a szárazföldi erők főparancsnokát. Lanusse helyére Jorge Esteben Caceres Monie tábornokot nevezi ki a köztársasági elnök. Az új főparancsnok azonban mindössze három órát tölt a főparancsnokságon és egész tevékenysége abban merül ki, hogy rádiogramokat küldet a szélrózsza minden irányába az egyes helyőrségekhez. A táviratok tartalma meglepő: éppen ő szólítja fel a tiszteket, hogy álljanak ki Lanusse mellett, a köztársasági elnök ellen!

Március 23-án hajnali fél 4-kor befut az utolsó távirat is Lanusse tábornokhoz: Cordobából, a III. argentin hadsereg parancsnoka, Alcides Lopez Aufranc jelenti, hogy egyedül a leváltott főparancsnoknak engedelmessékedik.

Még tisztázní kell a haditengerészet és a légi erők állásfoglalását. Levingston elnök a Lanusse tábornokot leváltani rendelő közle-

LANUSSE TÁBORNOK

„Megkapta a selyemzsinórt”

ményben azt állította, hogy ezzel egyetért Gnavi tengernagy, a haditengerészet és Rey dandártábornok, a légi erők főparancsnoka is. (Csak a Buenos Aires-ben szállongó pletykák vélik tudni, hogy Carlos Alberto Rey Levingston pártján lett volna.) A tengernagy és a dandártábornok mindenesetre a nap folyamán közli, hogy korántsem írta alá Levingstonnak a Lanusse tábornokot menesztő rendeletét.

Lanusse lép elő

A rádióállomások ekkor már mind Lanusse híveinek, a szárazföldi haderő tisztjeinek kezén vannak. A városokban ennek a fegyvernemnek az egységeiből toborzott őrzőerők cirkálnak.

Március 23-án délután 5 órakor a junta három tagja felkeresi a Casa Rosada-ban Levingston elnököt és lemondásra szólítja fel. Tizenhat év alatt — Juan Domingo Perón bukása óta — a hatalom tizenegyszer cserél gazdát Argentínában...

A háromtagú junta, úgy tűnt, kollektívan kormányoz ezután. De számos politikai megfigyelő bizonyosra vette, hogy a három katonai közül a legtekintélyesebb és a legbefolyásosabb, Lanusse lép elő. Ő volt különben is március első napjai óta a junta elnöke. (Már akkor azt jelentette Lanusseról az Inter Press Service, ez a jól értesült olasz és latin-amerikai hírügynökség, hogy „sajtóberkekben az a hír járja: Alejandro Agustin Lanusse tábornok elnök akar lenni...”)

A junta (a tanács) a három fegyvernem főparancsnokaiból állt, 1969-ben alakult, így viszonylag új intézménynek számít Argentínában. Felváltva látta el a junta elnöki tisztét a három fegyvernem főparancsnoka. A légi erők Rey dandártábornoka kezdte, követte a haditengerészet Pedro Gnavi tengernagy, ez év március 2-á óta Lanusse tábornok volt a junta elnöke. Nyilvánvalóan ez szolgált számára vesztéskául. De ez lett volna a veszte is, ha Levingston, az amerikai hírszerző iskolán nevelkedve jobban megtanulja a leckét és biztosítani tudta volna magának a hatalmat a rivális megbuktatása révén.

Lanusse most magáénak mondhatja a köztársasági elnöki hatalmat. Úgy hírlík. csak időlegesen, mert 1973 március elsejéig tartónak tekinti elnöki „megbízatását”.

Az új kormányban, amely egyébként alig különbözik a korábbtól, hiszen csak négy minisztert menesztettek, a belügyminisztert, a népjóléti minisztert, a munkaügyi minisztert, továbbá az idegenforgalom és a sajtó ügyeinek miniszterét, nos, ebben a kabinetben a belügyminiszter számít a politikai kulcsfigurának, a gazdaságügyi miniszter pedig a gazdaság „szürke eminenciásának”. A belügyminiszteri poszt betöltésével még várnak a Casa Rosada-ban, a népjóléti tárca betöltése nem került nehézségbe, mivel adva volt Francisco Manrique, Lanusse tábornok közeli jó barátja, aki egyszer már másfél hónapon át ült is ebben a miniszteri bársonyszékben, míg Levingston fel nem állította onnan. (Manrique korábbi minisztersége idején egész őszintén nyilatkozott az argentin tömegek nyomoráról és nem riadt vissza attól sem, hogy harcot hirdessen — a nemzetközi monopóliumok ellen!)

A gazdaságügyi miniszter posztján megmaradt dr. Aldo Ferrer, akit eddig is az argentin gazdaságpolitika szinte teljhatalmú meghatározójának tekintettek. Argentínában az utóbbi években két gazdasági irányzat hívei csaptak össze: az úgynevezett liberalisták és a fejlesztés hívei, a „desarrollisták”. (A desarollo a fejlődés spanyol szava.) Az előzők a pénzügyi stabilitást tekintették mindennél előbbrevalónak, a fejlesztés hível viszont modern ipari állammá alakulása végett Argentína gazdasági tevékenységét akár inflációt is előidéző pénzügyi és gazdaságpolitikával kívántak serkenteni. Sommarzáva azt mondhatnók, hogy 1970 nyaráig, Onganía tábornok diktatúrája idején a liberalista gazdaságpolitika volt érvényben, Levingston kormányzását az egyensúly keresése jellemezte a két irányzat között mindaddig, míg a múlt év őszén ki nem nevezte Ferrert, a „desarrollisták” szellemi vezéré, a gazdaságügyi minisztérium élére. De „egy Ferrer nem csinál nyarat”: az inflációtól sem visszarettenő, a gazdasági fellendülést mindenáron szorgalmazni kívánó miniszter a végén kénytelen volt hozzájárulni a béremelések plafonjának megállapításához. Ami a cordobai sztrájkokat kirobantotta...

Megosztani az ellenzéket

Most viszont a „régii” Ferrer állt Buenos Aires-ben Lanusse tábornok hatalomra jutása után az újságírók elé. Egyórás sajtóértekezletén szüntelen azt bizonygatta, hogy az ő általa korábban elrendelt 19 százalékos béremelési maximum nem jelent a továbbiakban plafont. Most már úgy nyilatkozott, hogy nem korlátozni akarják a bérek növelését, csupán irányt akarnak mutatni. A miniszter oldalán ott ült eközben az argentin nagyipar, továbbá a kis- és középvállalatok érdekképviseletének egy-egy képviselője és az argentin szakszervezet, a CGT három megbízottja.

Az Inter Press Service legutolsó jelentései szerint Buenos Airesben most 25—30 százalékos béremelésre számítanak. A bérek kérdését külön-külön, vállalatonként és iparáganként fogják megvitatni a szakszervezetek és a munkaadók. Lanusse tábornok kormányának célja ezzel nyilvánvalóan a munkásság, az ellenzék megosztása. A jelszó alighanem ez: Cordoba — kordába.

PÁLFY JÓZSEF

Tokió és a többiek

Új szakasz a kapcsolatokban

Akadályok, remények

A „Felkelő Nap Országának” külgazdasági politikájával mostanában meglehetősen sokat foglalkozik a nemzetközi sajtó. A figyelem középpontjában a japán—amerikai viszony áll, de bőven taglalják a kommentátorok a kibővített Közös Piac és Japán kapcsolatainak problematikáját is. A fő kérdés kétségtelenül a szigetország exportexpánziója; az olcsó japán áruk előretörése az amerikai fizetési mérleg deficitjének kétharmadáért felelős és így elsődleges szerepe volt a februári valutaválság kitörésében. De a nyugat-európai piacon is zavart okoztak már ebben az évben a (nyugat-európai vélemény szerint) dömpingáron eladott japán gölyöscsapágyak, minikalkulátorok stb. A Közös Piacal megkötendő egyezmény aláírását is az teszi nehezzé, hogy a tárgyaló felek nem tudnak mindkét oldal számára elfogadható megoldást találni az úgynevezett védzáradék kérdésében. Ennek a cikkelynek lenne ugyanis a feladata hogy a „piacot zavaró” japán árukat időlegesen visszaszorítsa. Amerika és Nyugat-Európa szándéka világos; „ésszerű keretek közé” szeretnék szorítani a japán gazdasági behatolást. Ilyen körülmények között az ázsiai szigetország üzletemberei számára a fejlődő világ óázisának számított, olyan piacnak, ahol eladásait problémamentesen növelhették. Lényegében ez így is volt, egészen múlt év novemberéig, a „thaiföldi incidensig”.

Thaiföldi incidens

1972. november 20-án „Bojkotáld a japán árut” hét kezdődött a Thaiföldi Nemzeti Diákközpont szervezésében. Pár napra rá, Bangkok utcáin 1000 diák tüntetett a „japán gyarmatosítás” ellen és még aznap éjszaka a kormányzó Nemzeti Végrehajtó Tanács törvényt fogadott el, mely korlátozza a külföldi tőke tevékenységét az országban. Bár a jogszabály csak általában beszél külföldi befektetésekről, Japán számára nem lehetett kétséges, ki a fő célpont: a vitatott beruházások 30 százaléka ugyanis japán forrásokból származik.

Az események Tokióban mély megdöbbenést keltettek. Mivel féltő volt, hogy a thaiföldi fejlemények más délkelet-ázsiai ország számára is példaként szolgálnak, befolyásos japán gazdasági szervezetek (a JETRO kereskedelemfejlesztési társaság és a Munkaügyi Minisztérium) azonnal szakértőket küldtek a helyszínre, hogy a megmozdulások hátterét kivizsgálják. A kiküldötteket Bangkokban újabb meglepetések érték.

PETERSEN ÉS OHIRA TALÁLKOZÓJA

„Az ember hajlamos azt hinni, hogy nincs is Thaiföldön”

Először is bebizonyosodott, hogy a Nemzeti Diákközpont nem „szélsőséges szervezet”; tagsága politikailag kifejezetten mérsékeltnek számít. További tanulságul szolgált, hogy a kormány nemhogy elnyomta volna a demonstrációt, sietve kielégítette követeléseiket.

Az okokat analizáló tanulmányok ezek után a következő megállapításokat teszik: a Japán-ellenes hangulatot elsődlegesen az kelti, hogy az ország importjának 40%-a származik Japánból; az üzletben látható fogsztási cikkek többsége Made in Japan felirattal. Az árucseré-forgalom ki-egyensúlyozatlan, a thai kereskedelmi mérleg 400 millió dolláros deficitjének fele Japánra esik.

De baj van a szigetország polgárainak mindennapi viselkedésével is, különösen helyi származású beosztottjaikhoz fűződő viszonyukkal. A létesített vállalatok ráadásul egymással is versenyeznek, ha az egyik cég egy épület tetején nagy neonreklámot épít, a másik biztosan egy még nagyobb felszerelésre ad megbízást. Így „ha valaki a bangkoki repülőtérrel a városba hajt, a reklámok alapján hajlamos azt hinni, hogy nincs is Thaiföldön. A japán vállalatok elvtelenek és érzéketlenek” — szögezi le az eseményről szólva a befolyásos tokiói East-West Trade Information Bulletin.

(A feszültség múlt év november 6-án a két ország között enyhült, mindazonáltal a japán—thaiföldi kereskedelmi vegyes bizottság legutóbbi ülésén Kittiakcsorn kormányfő sietett kijelenteni, hogy Tokiónak jelentősen növelnie kell vásárlásait Thaiföldről.)

A thaiföldi megmozdulás korántsem volt elszigetelt jelenség. Hasonló demonstráció zajlott le Singaporem-ban, sőt Adam Malik, Indonézia külügyminisztere is azt nyilatkozta a minap, hogy „itt az

idő, hogy Japán visszafizesse Indonéziának adósságait, melyek akkor keletkeztek, amikor Japán alacsony áron vitte ki az országból a számára szükséges nyersanyagot”.

A „vádolt” tehát lényegében Tokiónak Ázsiával szemben alkalmazott gazdaságpolitikája. Délkelet-ázsia és a csendes-óceáni térség országai igen gyorsan felkeltették a terjeszkedő japán nagytőke érdeklődését. Legtöbbjük nyersanyagokban igen gazdag (Malaysia: nyersgumi, ón, bauxit, vasérc; Fülöp-szigetek: réz; Indonézia: olaj, nikkell, bau-

tonnás olajbehozattal jelent majd. A japán—közel-keleti forgalom már ma is mintegy tízszerese a japán—francia kereskedelemnek és nagyobb, mint a szigetország forgalma a kibővített Közös Piacal! A térségből származó 2,9 milliárd dollárnyi import része olaj; a szigetország fogyasztásának 90%-át innen fedezi.

Eleddig Japán a nemzetközi olajtársaságokon keresztül vásárolt. Az új taktika — mely már számol azzal, hogy a világméretű energiahány következtében a közel-keleti olaj egyre kapósabb lesz — biztosabbnak tartja, ha a japán szükségletet a kitermelésben való közvetlen részvétel útján sikerülne biztosítani!

Ennek a szándéknak jegyében indult április végén Nakaszono, a nagy hatalmú Nemzetközi Kereskedelmi és Iparügyi Minisztérium feje közel-keleti látogatására és bizonyára nem véletlenül vette fel úti programjába a térség négy legnagyobb olajtermelő országának, Szaúd-Arábiának, Abu-Dhabinak, Kuvaitnak és Iránnak meglátogatását. A miniszter partnereinek a gazdasági segélynyújtási program fokozását ajánlhatta hosszú lejáratú olajszállítási szerződések ellenében.

(Japán olajszükséglete fedezése érdekében nemcsak a Közel-Keleten próbálkozik. Nemrég Indonézia vállalt kormányközi egyezményben olajszállításra kötelezetté. A japán ipar a feldolgozókapacitást is előnyösebbnek tartja sok esetben a helyszínrre telepíteni; a Daikyo Oil Vállalat például Bintan szigetén létesít évi 15 millió tonna kapacitású finomítót, melynek termékét teljes egészében exportálják majd Japánba.)

Játékszabályok

Más iparágakban is gomba módra szaporodnak a japán tőkével létesülő üzemek. Csak ez évben a következő nagyobb létesítményekről született döntés: a Nihon Gosei Gomu Vállalat az iráni Bander Saphur környékén vesz részt egy etilénkombinátban. A Suzuki cég Pakisztánban működik közre 50 és 100 kcm-es motorkegypárok gyártásában. Thaiföldön 280 millió dollárért létesítenek etiléngyártó kapacitást, mely 1977-ben lép üzembe. A Nippon Steel segítségével korszerűsítik az indiai Tata kombinát acélművét is.

Láthatóan növekszik tehát a japán tőke érdeklődése Ázsia iránt. A japán tőkeoffenzíva új szakasza az érintett ázsiai országok többségében meleg fogadtatásra talált. Kormányaik ugyanis nemegyszer utaltak arra, hogy a régi (nyersanyagért — cserébe feldolgozott — iparcikket) típusú kereskedelem helyett szívesebben vennék, ha Japán tőkével és műszaki tapasztalattal részt venne magában az iparfejlesztésben.

Ázsia szerepe egyre növekszik Japán külgazdasági politikájában. A jelenlegi kereskedelmi és pénzügyi tárgyalások az USA-val (így Ohila külügyminiszter találkozása Petersen amerikai kereskedelmi megbízottal), ugyanis meggyőzték a szigetország üzletembeireit arról, hogy kivitelüknek (finoman fogalmazva) korlátai vannak. A harmadik világ viszont a surlódások ellenére viszonylag problémamentesebb együttműködést kínál. Japánnak persze meg kell tanulnia az együttműködés új szabályait; gazdasági reményei a harmadik világgal kapcsolatban csak akkor válhatnak valóra.

GONDA GYÖRGY—
LŐRINCZE PÉTER

Japán és az arabok

Égészen más jellegű kapcsolat fűzi Japánt a Közel-Kelet országaihoz. A hazai energiámérlegben a legfontosabb tétel az olaj, jelenleg a teljes felhasználás kétharmadát teszi ki. Távlati számítások szerint az arány 1975-re 70%-ra emelkedik és 1980-ban sem csökken a mai arány alá, hiába fejlesztenek ki hatalmas nukleáris energiabázist. Mindez — tekintve, hogy a japán belföldi szükséglet 99,7%-át (!) importból fedezik — 1980-ban félmilliárd

Idő: 1970. október 22. Washingtonban megbeszélést tartott Gromiko és Nixon a szovjet—amerikai kapcsolatokról, az európai biztonságról, a SALT-tárgyalásokról, a közel-keleti válságról és a vietnami kérdéssről.

1971. február 10. A Szovjetunió és az Egyesült Államok konzulátust nyitott Leningrádban, illetve San Franciscóban.

Február 11. Moszkvában, Washingtonban, Londonban aláírásra letébe helyezték a tengerfenék atommentesítéséről szóló szerződést.

Május 14. Brezsnyev tbiliszi beszédében javasolta, hogy az Európában levő fegyveres erők csökkentéséről kezdjenek szovjet—amerikai tárgyalásokat.

Május 16. Rogers amerikai külügyminiszter televíziós beszédében bejelenti, hogy az USA kész tárgyalásokat kezdeni a Szovjetunióval az európai csapatok kölcsönös csökkentéséről.

Szeptember 3. A Szovjetunió, az USA, Franciaország és Nagy-Britannia nagykövete aláírta a Nyugat-Berlinről szóló négyhatalmi egyezményt.

Szeptember 30. Gromiko és Rogers két egyezményt írt alá a nukleáris háború veszélyének csökkentéséről és a szovjet—amerikai közvetlen távközlési vonal tökéletesítéséről.

November 20—december 1. Maurice Stans amerikai kereskedelmi miniszter hivatalos látogatást tett a Szovjetunióban. Stans közvetítésével Nixon és Koszigin üzenetet váltott a szovjet—amerikai kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok normalizálásáról.

Nixon Moszkvában

1972. április 10. Moszkvában aláírták az 1972—73-as évekre szóló szovjet—amerikai tudományos, műszaki, közoktatási és kulturális csere- és együttműködési egyezményt.

Április 20—24. Henry Kissinger, az amerikai elnök nemzetbiztonsági főtanácsadója Moszkvában tárgyalásokat folytatott Brezsnyevvel és Gromikóval.

Május 7—17. Nyikolaj Patolicsev szovjet külkereskedelmi miniszter látogatást tett az Egyesült Államokban.

Május 22—30. Nixon, elsőként az amerikai elnökök közül, hivatalos látogatást tett a Szovjetunióban. A látogatás során a következő megállapodásokat írták alá: 1. Környezetvédelmi, valamint az orvostudományi és közegészségügyi együttműködésről szóló egyezmények. 2. Tudományos—műszaki és űrkutatási együttműködési egyezmény. 3. Űrkutatási egyezmény, amelyben 1975-re tűzték ki a Szozjuz—Apollo közös űrrepülési program megvalósítását. 4. Nyílt tengeri hajó-, valamint a repülőgép-incidensek megakadályozásáról szóló egyezmény. 5. Megállapodás a kereskedelmi kapcsolatok előmozdításával foglalkozó szovjet—amerikai bizottság létrehozásában. 6. Brezsnyev és Nixon aláírta a rakétaelhárító rakétarendszerek korlátozásáról és a hadászati támadó fegyverek korlátozását célzó intézkedésekről szóló szovjet—amerikai megállapodásokat, amelyeket a SALT-tárgyalásokon dolgoztak ki. 7. Brezsnyev és Nixon aláírta a szovjet—amerikai kapcsolatokat alapelveiről szóló nyilatkozatot, amely a két ország kapcsolatainak alapjául a békés

egymás mellett élés elvét ismeri el.

Július 19. Öt évre szóló tudományos—műszaki együttműködési szerződést kötött a Szovjet Tudományos és Műszaki Állami Bizottság és az Occidental Petroleum Corporation amerikai kőolaj- és vegyipari konszern. Az együttműködés a kőolaj- és földgázkutatásra, kitermelésre, felhasználásra vonatkozik. Az Occidental Petroleum Corp. állandó képviselőt nyitott Moszkvában.

Július 21—augusztus 1. Moszkvában megtartották a szovjet—amerikai kereskedelmi vegyes bizottság első ülését. A bizott-

EGYEZMÉNYEK ALÁÍRÁSA MOSZKVÁBAN

Hivatalosan bejelentették: Brezsnyev az Egyesült Államokba látogat

ság a két ország közötti általános kereskedelmi egyezmény megkötéséről tárgyal.

Szeptember 10—14. Kissinger Moszkvában tárgyal Brezsnyevvel és Gromikóval a nemzetközi problémákról, a csúcstalálkozó eredményeinek megvalósításáról, a kereskedelmi és gazdasági kapcsolatokról.

Szeptember 18—21. Moszkvában lezajlott a szovjet—amerikai környezetvédelmi vegyes bizottság első ülészaka, amelyen memorandumot írtak alá a környezetvédelmi együttműködési egyezmény végrehajtásáról.

Szeptember 28. Moszkvában szovjet—amerikai megállapodást írtak alá az atomenergia békés felhasználásában való együttműködés kiszélesítéséről.

Október 2. Nixon elnök megbeszélést folytatott a Fehér Házban Gromikóval az európai biztonság, az európai haderőcsökkentés kérdéseiről és a szovjet—amerikai kapcsolatokról.

Állandó érintkezés

Október 3. Washingtonban Nixon és Gromiko kicserélték a rakétaelhárító rakétarendszerek korlátozásáról szóló egyezmény ratifikációs okmányait. Kicserélték Nixon és Podgornij leveleit is, amelyekkel hatályba lépett a hadászati támadó fegyverek korlátozásáról szóló ideiglenes megállapodás.

Október 18. Aláírták Washingtonban a két ország közötti átfogó kereskedelmi egyezményt és a kölcsönös szállításokkal kapcsolatos megállapodást. Az egyezmény előírja, hogy a felek a legnagyobb kedvezmény elvét biztosítják és hiteket nyújtanak egymásnak.

Október 27. Az Egyesült Államok üzenetet intézett a Szovjetunióhoz, amelyben közölte: elfogadja azt a szovjet javaslatot,

Szovjet—amerikai kapcsolatok

A tények beszéde

Három esztendő eseményei

Látogatások, egyezmények

amerikai kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok fejlesztésének tervéről tárgyalt Moszkvában.

Március 21. Vlagyimir Alhimov szovjet külkereskedelmi miniszter-helyettes Washingtonban megállapodást írt alá az amerikai Export—Import Bankkal és más bankokkal hosszú lejáratú hitelek-ről. (Az Export—Import Bank 225 millió dollár értékű hitelt nyújt a kámai teherautógyárhoz.)

Március 23. Nixon elnök nemzetközi gazdaságpolitikáról szóló jelentést küldött az amerikai kongresszushoz, amelyben nagy teret szentelt a szovjet—amerikai kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok fejlesztésének. Hangsúlyozta, hogy a legnagyobb kedvezmény elvének megadása segítené az Egyesült Államok kereskedelmi erőfeszítéseit.

Április 12. Moszkvában a szovjet külkereskedelmi minisztérium és az Occidental Petroleum Corp. húsz évre szóló megállapodást írt alá, amelynek alapján együttműködnék egy műtrágyagyártó ipari komplexum építésében. A megállapodás nyolcmilliárd dollár értékű kölcsönös szállításokat irányoz elő. Június 2-án hivatalosan jóváhagyták a megállapodást.

Május 4—9. Kissinger nem hivatalos látogatást tett a Szovjetunióban. Tárgyalásokat folytatott Brezsnyevvel, Gromikóval a kétoldali kapcsolatokról, a nemzetközi kérdésekről és Brezsnyev amerikai viszontlátogatásáról.

Május 12. Washingtonban és Moszkvában hivatalosan bejelentették, hogy Leonid Brezsnyev június 18—26. között az Egyesült Államokba látogat.

Május 21. David Rockefeller Moszkvában megnyitotta a Chase Manhattan Bank moszkvai kirendeltségét. Ez az első amerikai pénzintézet, amely irodát nyitott Moszkvában.

Május 22. Washingtonban aláírták a nyílt tengeri hajó-, valamint a repülőgép-incidensek megakadályozásáról szóló és az 1972. május 25-én megkötött szovjet—amerikai kormányközi egyezmény kiegészítő jegyzőkönyvét. (A katonai hajók és repülőgépek között lehetséges incidensek megakadályozásáról szóló egyezményt kiterjesztették a kereskedelmi, szállító stb. hajókra, repülőgépekre is.)

Június 8. Tízmilliárd dollár értékű szovjet—amerikai előzetes megállapodást írtak alá Moszkvában az amerikai El Paso és az Occidental Petroleum társaságok és a szovjet külkereskedelmi minisztérium között a kelet-szibériai földgáz exportjáról az Egyesült Államokba.

1973 tavasza

Március 11—14. George Shultz pénzügyminiszter, Nixon elnök gazdasági tanácsadója a szovjet—